

Є.Є. Гончарова, О.М. Бєляєва, З.О. Борисова, О.В. Дубровіна, С.М. Ефендієва
Полтавський державний медичний університет, м. Полтава, Україна
РОЛЬ ВИКЛАДАЧА В АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО
НАВЧАННЯ У ЗВО

Проаналізовано деякі аспекти розв'язання проблеми успішного проходження адаптаційного періоду першокурсниками та їх соціалізації в новому оточенні. Автори наголошують, що процес адаптації здобувачів вищої освіти до навчання в університеті є важливим компонентом плідної навчальної діяльності. Приділено увагу шляхам реалізації творчого потенціалу особистості викладача як рушійної сили, здатної до послідовних дій, спрямованих на поліпшення та осучаснення освітнього процесу.

Ключові слова: адаптація, здобувачі вищої освіти, соціалізація, особистість викладача, навчальна діяльність, освітній процес.

The paper analyzes some aspects of solving the problem of successfully undergoing the adaptation period by first-year students and their socialization in a new environment. The authors emphasize that the process of adaptation of students to study at the University is an important component of effective educational activity. Attention is paid to ways of implementing the creative potential of the teacher's personality as a driving force capable of consistent actions aimed at improving and modernizing the educational process.

Key words: adaptation, students of higher education, socialization, the teacher's personality, educational activity, educational process.

Вступ. Перший рік навчання в закладах вищої освіти (ЗВО) характеризується значною зміною умов життєдіяльності молодої людини, учорашнього школяра. У наш час, окрім традиційних труднощів адаптації, як-от: посилене розумове навантаження та емоційне напруження, що зумовлені зміною умов організації навчального процесу, іноді невпевненість у власних силах, хвилювання, адже перед учорашнім школярем постають проблеми, пов'язані з необхідністю звикання до більш динамічного ритму життя і навчання, потреба у створенні нових особистісних контактів, вимушене недотримання оптимального режиму роботи, сну, харчування, відпочинку [1], з'явилися проблеми, пов'язані з реаліями воєнного стану в країні, а саме: перманентний стан стресу, викликаний турботою про долю рідних, зокрема, і тих, які залишаються на тимчасово окупованих територіях, постійними повітряними тривогами, віяловими відключеннями електроенергії, перебоями у зв'язку і т.і.

Попри все, незважаючи на перелічені проблеми і труднощі, саме протягом першого року навчання студенти мають визначити себе як повноцінних суб'єктів навчального процесу, здатних до самоорганізації, самоконтролю та самооцінки, сформувати навички та ціннісні орієнтації, притаманні обраному ними фахові, тобто, повноцінно адаптуватися у навчально-інформаційному середовищі. У цьому контексті великого значення набуває здатність вибудовувати міжособистісні стосунки в процесі соціальної адаптації. Н. Зінонос пропонує визначення соціальної адаптації як одного з механізмів «соціалізації особистості, що дозволяє їй включатися у структурні елементи соціального середовища шляхом стандартизації ситуацій, що дає можливість особистості функціонувати в умовах динамічного соціального оточення» [2, с. 79].

Мета дослідження полягає в аналізі пропонованих сучасною наукою визначень сутності процесу адаптації, а також окресленні підходів, спрямованих на усебічне й

ефективне сприяння адаптації студентів до навчання у ЗВО України взагалі та в умовах воєнного стану зокрема.

Основна частина. «Термін «адаптація» у сучасній науці трактується як процес та результат змін, які відбуваються з людиною в нових життєвих умовах» [5, с. 124], а саме «адаптація індивіда до нових умов або ж видів діяльності визначається як процес врівноважування актуального рівня розвитку індивіда з новими вимогами середовища (діяльності) до нього, а також і як результат цього процесу пристосування» [5, с. 124].

«Адаптація ... визначається як особлива форма відображення людиною систем зовнішнього та внутрішнього середовища, що полягає у тенденції до встановлення з ними динамічної рівноваги» [2, с. 79].

Дослідження сучасних науковців і практичний досвід вітчизняної вищої школи доводять, що «адаптація до навчання у вищій школі є однією з вирішальних умов успішності навчально-професійної діяльності студента і, відповідно, професійної підготовки майбутнього фахівця» [6, с. 150].

Посилаючись на дослідження сучасних учених, можемо виділити декілька видів адаптації студентів-першокурсників:

1) формальна адаптація – пізнавально-інформаційне пристосування першокурсників до нового оточення, структури вищої школи, до нових вимог і обов'язків;

2) соціальна адаптація – процес внутрішньої інтеграції груп здобувачів вищої освіти – першокурсників та інтеграція цих груп з колективом закладу вищої освіти у цілому;

3) Дидактична адаптація полягає у підготовці здобувачів вищої освіти до форм і методів навчальної роботи у вищій школі [3].

Складність процесу адаптації першокурсників до особливостей умов навчання у ЗВО покладає на викладачів непростий обов'язок забезпечити його організованість, планомірність і керованість. В умовах поєднання очної та дистанційної форм навчання вміння викладача організувати ефективну співпрацю зі здобувачами вищої освіти в ході навчального процесу на основі емоційної взаємодії та забезпечення психологічного комфорту учасників освітнього процесу незалежно від форми навчання набуває особливого значення [4].

Варто наголосити, що протягом останніх двох років навчання в школі під час пандемії Covid-19, нинішні першокурсники вже отримали певний досвід роботи в умовах дистанційного навчання та мають сформовані на досить високому рівні «технічні» навички практичної діяльності в електронному освітньому середовищі. Звісно, цей досвід суттєво полегшує проходження процесу адаптації до змішаного або онлайн-навчання в університеті. Однак, висока «інформаційна щільність» і теоретична узагальненість змісту освітніх програм і навчальних планів, що реалізуються в ЗВО України й орієнтовані на активний розвиток самостійного творчого мислення майбутніх фахівців значною мірою відрізняється від традиційних підходів середньої освіти, де, здебільшого, переважає орієнтація на репродуктивне мислення, що зумовлює утруднення першокурсників у навчальних ситуаціях, що потребують нестандартних підходів і рішень [6].

Ефективність проходження процесу дидактичної адаптації виявляється в здатності першокурсників «виконувати дії, що складають зміст навчальної діяльності, засвоєнні нових дій, подоланні вже напрацьованих навичок, які в нових умовах є недоцільними, доцільному розподілі навантаження протягом доби, тижня» [2, с. 80]. .

У цій площині, особливо в сьогочасних надскладних психологічних, організаційних та інших умовах навчання, значно зростає роль особистості викладача. Навіть для тих учорашніх школярів, які обрали ЗВО, розташовані в їхньому рідному місті та мають певні переваги порівняно з однокурсниками в сенсі незмінності побутових умов, процес успішної адаптації до навчання в ЗВО часто стає проблематичним в аспекті сприйняття таких специфічних факторів як зміна темпів, методик навчання, форм організації навчального процесу (наприклад, розподіл навчального року на семестри замість звичного розподілу на чверті), різноманітність і значний обсяг навчального матеріалу, пропонованого до опрацювання, високі вимоги в плані відповідальності за власні дії і т.і.

У зв'язку із цим дії викладача на занятті мають бути зорієнтовані на формування позитивних установок студентів до навчання, усвідомлення ними вимог нового статусу, а саме: здатності до осмисленого цілепокладання, самоорганізації, самоконтролю, критичної самооцінки. Важливо забезпечувати емоційний зв'язок зі студентами, особливо з першокурсниками, на основі налагодження суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Висновки. Будь-які трансформації умов життєдіяльності суспільства – економічні, соціальні, технологічні – не змінюють основного завдання викладача: організувати та координувати процес адаптації студента до навчального процесу й подальше становлення його як повноцінного, конкурентоздатного фахівця, налаштованого на постійне вдосконалення своїх знань і вмінь, формування компетентностей, професійної та особистісної самореалізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беляєва О.М., Гончарова Є.Є. Вплив суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладачів зі студентами на успішне проходження адаптаційного періоду першокурсниками. Актуальні питання лінгвістики, професійної лінгводидактики, психології і педагогіки вищої школи : зб. статей V Міжнар. наук.-практ. конф., м. Полтава, 19–20 листопада, 2020 р. Полтава, 2020. С. 36-39.
2. Зінонос Н. О. Адаптація студентів до навчання у вищому навчальному закладі як психологопедагогічна проблема. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота.* 2018. Вип. 1. С. 78–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2018_1_18 (дата звернення: 31.10.22).
3. Йопа Т. В. Адаптація студентів-першокурсників до умов навчання в закладах вищої освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2021. № 2 (2). С. 16–27. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_2\(2\)_4](http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlup_2021_2(2)_4) (дата звернення: 31.10.22).
4. Конопляник Л. Соціально-психологічна адаптація українських здобувачів вищої освіти до дистанційного навчання іноземної мови в умовах пандемії COVID-19. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2022. Вип. 47 (2). С. 283–290. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2022_47\(2\)_46](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2022_47(2)_46) (дата звернення: 31.10.22).
5. Олексюк В. Р. Адаптація студентів-першокурсників до навчання в закладі вищої освіти. *Габітус.* 2022. Вип. 33. С. 123–127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/habit_2022_33_23 (дата звернення: 31.10.22).
6. Тарасова Т. Б. Адаптація першокурсників до організаційних форм навчання в закладі вищої освіти. *Фізико-математична освіта.* 2019. Вип. 3. С. 150-156. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2019_3_24 (дата звернення: 31.10.22).

